

Lodjuret och människan – två konkurrenter i Sverige

Camilla Zetterlund

Populärvetenskaplig sammanfattning av Självständigt arbete i biologi VT 2010

Institutionen för biologisk grundutbildning, Uppsala universitet

Lodjuret är klassat som nära hotat (NT) i Sverige och bör inte utsättas för alltför stor mänsklig påverkan. Samtidigt är lodjuret inblandat i flera konflikter med människan, främst med får- och rennäringen. Så hur gör man för att minska lodjursangreppen på boskap? Skydds jakt kan tyckas vara den mest logiska och effektfulla metoden, men forskning visar att den ofta bara ger ett kortvarigt skydd. Dessutom finns andra metoder, både gamla beprövade och nya under utveckling. Kanske är det dags att tänka ett steg längre och inte vara så ivriga att ta till bössan?

Hur stora är problemen?

Varje år fälls både får och ren av lodjur (*Lynx lynx*) (figur 1) i Sverige vilket gör detta vackra kattdjur till något av en ulv i fårkläder. Människan däremot har historiskt sett använt sig av just lodjurets päls, vilket var anledningen till att det jagades från början. Idag är situationen en helt annan och jakten av lodjur motiveras i första hand av den skada det orsakar i speciellt två områden; får- och rennäringarna. I Viltskadecenters rapport för 2009 syns tydligt hur stor andel av skadorna på får som orsakas av lo. Däremot måste skadorna på ren uppskattas på annat sätt.

Figur 1. Euroasiatiskt lodjur (*Lynx lynx*) (foto: Björn Lindahl. Aftonbladet).

Viltskadestatistik - får

Under de senaste 30 åren har både antalet får och storlekarna på fårbesättningarna i Sverige ökat.

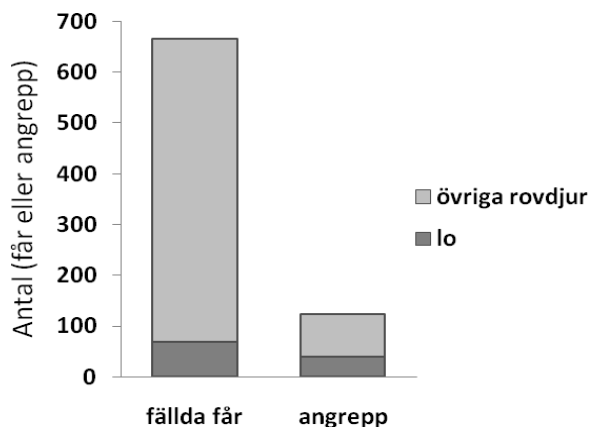
Totalt fanns 524 780 tackor, baggar och lamm i

Sverige år 2008 och den genomsnittliga besättningsstorleken var 31 djur. Flest får

fanns i de södra delarna av landet. Under 2009 rapporterades totalt 664 angripna får i

Sverige varav 68 fälldes av lodjur (figur 2). Över de senaste tolv åren har antalet

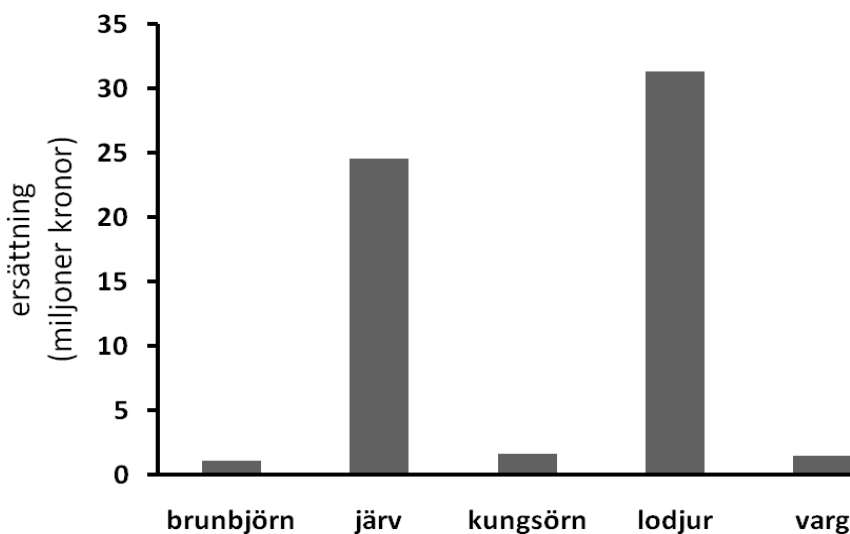
lodjursangrepp på får varierat mellan ca 35 och 90 per år.

Figur 2. Inrapporterade viltskador på får i Sverige under 2009 med lodjurets andel markerad. Övriga rovdjur är brunbjörn (*Ursus arctos*), järv (*Gulo gulo*), kungsörn (*Aquila chrysaetos*) och varg (*Canis lupus*).

Viltskadestatistik – ren

År 2008 fanns det 256 467 tamrennar i Sverige. Dessa sköttes av de 51 samebyar som är belägna i den norra halvan av landet. Samma år betalades drygt 31 miljoner kronor ut som ersättning för lodjursorsakade skador (figur 3). Inom rennäringsen baseras denna summa på uppskattningar på hur mycket skada den existerande lodjurspopulationen i varje område kommer att göra.

Figur 3. Ersättning för rovdjursförekomst utbetald till rennäringsen för år 2008 fördelad på respektive rovdjur.

Vad kan man göra?

Den kanske mest uppmärksammade åtgärden mot rovdjursangrepp är jakt, antingen riktad mot en viss individ som orsakar mycket skada inom ett område eller säsongsbunden med ett visst antal djur som ska skjutas. Många studier visar nu att skydds jakt i sig inte alltid är så effektiv som man kanske tror. Studier har visat att det endast är en minoritet av lodjuren som angriper inhägnade får. Många gånger beror det på hur hagarna är belägna i naturen då vissa faktorer tros vara extra förenade med högre risker för angrepp. Att då endast ta bort ett lodjur från ett utsatt område, som

vid skydds jakt, är bara att skjuta problemet på framtiden, eftersom ett nytt lodjur sannolikt kommer att ta över det nya tomma området. Samma faktorer finns kvar i naturen och det nya lodjuret kan också det börja fälla får. Säsongsbunden jakt mynnar däremot till att helt reducera lodjurspopulationen i ett område. Eftersom lodjuret är ett hotat djur är detta inte ett önskat ingrepp men det finns andra metoder, en del traditionella och en del nya som fortfarande är under utveckling.

Elstängsel

Viltskadecenter ger på sin hemsida en del värdefulla tips på åtgärder man som boskapsägare kan ta till för att minska antalet rovdjursangrepp. Det mest effektiva ur kostnads- och arbetssynpunkt enligt dem är att installera elstängsel. Vad som är viktigt att tänka på då är att den nedersta tråden inte bör sitta högre än 15 cm över marken för att stänga lodjuren ute. Detta är ett alternativ för fårägaren. Eftersom renarna rör sig över stora områden, ibland 20 – 25 mil, är det dock omöjligt att använda i rennäringen.

Vakthund

Boskapsvaktande hundar, på engelska kallade livestock guarding dogs (LGD), ska inte blandas ihop med vallhundar. Vakthundar är generellt mindre aggressiva än vallhundar då de inte har som syfte att valla boskapen. Istället ska de växa upp tillsammans med sin blivande flock och bli starkt kopplade till den, starkare än till människor. Därefter ska de leva tillsammans med flocken och vakta för eventuella rovdjur. Vakthundar har använts historiskt och även om inte mycket om deras effektivitet finns dokumenterad är många raser framtagna för just detta syfte. I Afrika används till och med vakthundar som skydd mot större kattdjur, som till exempel geparder och lejon, med i många fall positivt resultat.

Raser av vakthundar för just fårskötsel finns och att öka användandet av dessa i Sverige kan vara ett bra medel för att minska lodjursangreppen. I detta fall kan samma metod även användas i rennäringen. Samerna har historiskt sett använt vakthundar och att återuppta/öka den användningen borde vara ett bra komplement i renskötseln.

Halsband

För boskapskyddande ändamål finns flera sorters halsband, en del redan i bruk och en del under utveckling. Halsband som sätts på boskapen kan antingen bara utgöra en sorts skyddande ”sköld” mot halsbett eller även innehålla gift. Då det inte är önskvärt att döda lodjur måste detta gift endast vara av ”irriterande” karaktär. Grävlingar har testats på utlagd mat preparerad med olika sådana ämnen och har då utvecklat ett särskiljande beteende mellan preparerad och opreparerad mat. Om samma sak kunde uppnås med lodjuret skulle mycket kunna vinnas. En annan kategori av halsband är de som istället sätts på eventuella ”problemindivider”. Halsbanden kan då vara utrustade med en elchockande anordning som i vissa områden, till exempel en fårhage, utlöser en avskräckande stöt. En önskvärd effekt kan då också vara att rovdjuret lär sig att undvika boskapen, men än så länge har denna metod inte testats på lodjur.

Övervakning

Risken för rovdjursangrepp anses vara som högst på natten och detsamma borde gälla för det nattaktiva lodjuret. Om då möjligheten finns att ta in fåren för natten kan angreppen minskas. Samma möjlighet finns vanligtvis inte för renägare men att öka övervakningen under tiden för och närmast efter kalvningen kan vara en effektiv åtgärd. Kalvar dödas nämligen oftare av lodjur än vuxna individer.

Ersättning

För att får- eller renägare ska ha den ekonomiska möjligheten att utföra dessa typer av åtgärder utbetalas varje år ersättningar. I fårnäringsens fall baseras de på hur många får som har fällts och betalas ut till den enskilda fårägaren. Inom rennäringen betalas däremot ersättningen ut till samebyn som då disponerar över var pengarna ska läggas, oftast efter gemensamma beslut. Summan baseras i detta fall på hur många lodjursföryngringar det finns i området. Samma utbetalningssystem borde vara fördelaktigt även för fårnäringen. Fårägaren skulle då istället för att "belönas" för förlorade får erhålla en "belöning" för hur många lodjur som kan leva inom hans eller hennes område.

Lo föredrar rådjur

Vad som inte får glömmas är att rådjuret är vad lodjuret helst äter. Därför är paradoxalt nog risken större för lodjursangrepp på får i rådjurstäta områden, eftersom lodjuret annars helst väljer ett annat hemområde. I sådana fall ska man tänka på hur hagen anläggs. Är det långt till närmaste mänskliga bebyggelse? Ligger hagen i direkt anslutning till ett större skogsparti? Är hagen stor? Dessa faktorer ökar nämligen risken för lodjursangrepp.

I renskötselområdet är omständigheterna de omvända. Det finns för få rådjur för lodjuren att överleva på så i dessa trakter är renen vad lodjuret föredrar att fälla. En intressant tanke är vad effekterna skulle vara om rådjuren ökade i landets nordligare delar. Skulle lodjuret fälla mindre ren?

Mer information

För mer information om lodjuret och om viltskadesituationen i Sverige rekommenderas följande läsning:

Levin, M., Karlsson, J., Månsson, J. och Jaxgård, P. 2010. Viltskadestatistik 2009 - Skador av fredat vilt på tamdjur, hundar och gröda. Viltskadecenter, Grimsö forskningsstation. Pdf-dokument:
http://www.viltskadecenter.se/images/stories/Publikationer/viltskadestatistik_2009.pdf. Hämtad 2010-03-30.

- Liberg, O. 1997. Lodjuret – viltet, ekologin och människan. Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala.
- Moa, P. F., Herfindal, I., Linnell, J. D. C., Overskaug, K., Kvam, T. och Andersen, R. 2006. Does the spatiotemporal distribution of livestock influence forage patch selection in Eurasian lynx *Lynx lynx*? *Wildlife Biology* 12: 63-70.
- Smith, M. E., Linnell, J. D. C., Odden, J. och Swenson, J. E. 2000. Review of methods to reduce livestock depredation: I. Guardian animals. *Acta Agriculturae Scandinavica Section a-Animal Science* 50: 279-290.
- Zetterlund, C. 2010. Lodjuret och människan i Sverige. Kandidatarbete, Självständigt arbete VT 2010, Uppsala universitet.